

Dünya Ticareti Dinamikleri ve Türkiye

M. Ege Yazgan

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Özet

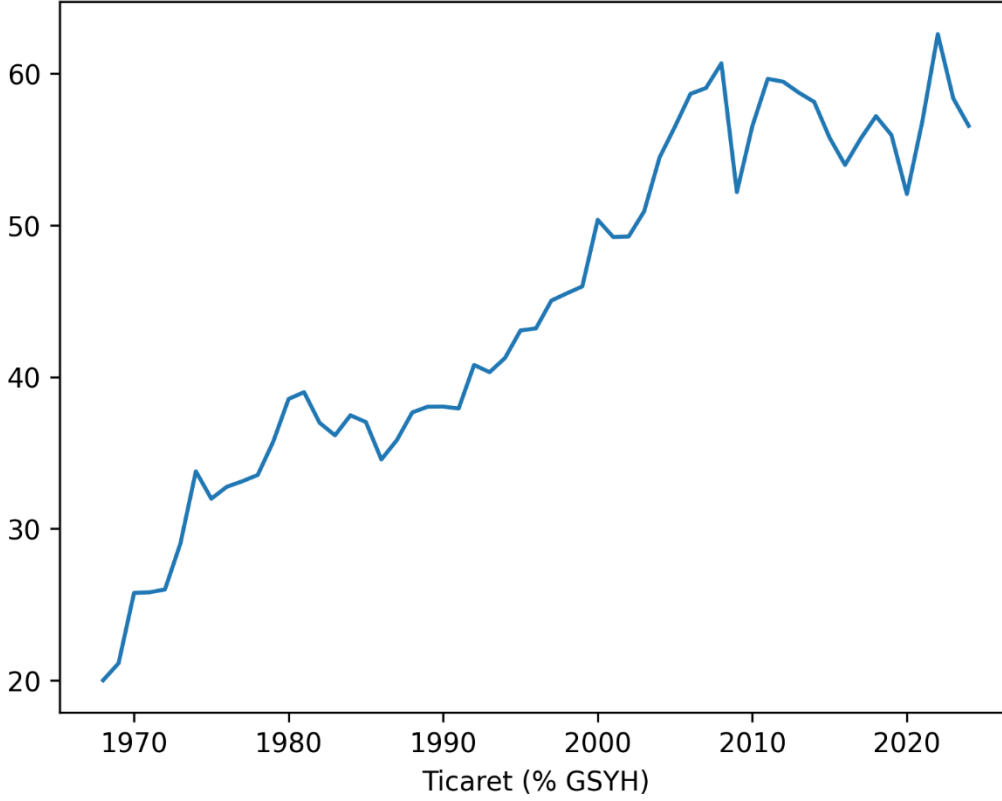
Dünya ticareti, 2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında belirgin bir duraklama ve zayıflama sürecine girmiştir. 2009–2020 döneminde gerileme eğilimi sergileyen küresel ticaret hacmi, COVID-19 sonrasında kısa süreli bir toparlanma göstermiş; ancak bu toparlanma kalıcı olmamış ve düşüş eğilimi yeniden belirginleşmiştir. Son dönemde artan gümrük tarifeleri ve ticaret gerilimleri, bu eğilimin devam edeceğine işaret etmektedir. 1990–2008 arasındaki hızlı küreselleşme dönemi, dünya üretiminin mekânsal dağılımında köklü yapısal dönüşümlere sahne olmuştur. Bu süreçte Çin, dünya imalat sanayi üretiminde baskın bir konuma yükselmiş ve 2020 itibarıyla küresel üretimin %35’inden fazlasını tek başına gerçekleştirir hâle gelmiştir. Bunun doğal sonucu olarak, çok sayıda gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, özellikle imalat sanayi girdilerinde Çin’e yüksek ölçüde bağımlı hâle gelmiştir.

Kriz sonrasında küresel ticaretteki yavaşlama ve Çin’e artan bağımlılık, özellikle 2017 sonrasında “yeni sanayileşme politikaları”nın dünya genelinde yeniden canlanmasına yol açmıştır. Bu politikaların büyük ölçüde gelişmiş ülkeler ve Çin tarafından uygulamaya konulduğu görülmektedir. Türkiye, ekonomik büyüklüğü de dikkate alındığında, bu yeni sanayileşme politikalarını yoğun biçimde uygulayan ülkeler arasında yer almaktadır. Ancak Türkiye’nin sanayileşme politikası bileşimi; Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya gibi başlıca aktörlerle karşılaştırıldığında belirli açılardan farklılaşmaktadır. Yeniden şekillenmekte olan küresel ticaret düzeninde daha nitelikli bir konum edinmek isteyen Türkiye’nin, sanayileşme politikası kompozisyonunu küresel ticaretin temel aktörleriyle daha uyumlu hâle getirmesi önem arz etmektedir.

1. Giriş

Küreselleşmenin birinci evresi 1870–1914 dönemini, ikinci evresi ise İkinci Dünya Savaşı sonrasını kapsamaktadır. İkinci evre kendi içinde alt dönemlere ayrılabilir: savaş sonrası 1980’lere kadar süren genişleme dönemi, 1980–1990 arasındaki duraklama dönemi, 1990–2008 arasındaki hızlı genişleme ve 2008 sonrasındaki duraklama ve gerileme evresi. Bu uzun dönemli eğilimler, dünya mal ve hizmet ticaretinin (ihracat + ithalat) küresel gayrisafi yurt içi hasılaya (GSYH) oranı üzerinden Şekil 1’de izlenmektedir.

Şekil 1: Dünya Ticaret Hacmi (% GSYH)

Kaynak: <https://ourworldindata.org/>

1990’larda ivme kazanan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin ikinci büyük küreselleşme dalgası olarak nitelendirilebilecek süreç, 2008 Küresel Finansal Krizi ile birlikte belirgin biçimde yavaşlamış ve küreselleşme eğilimi zayıflamıştır. Şekil 1’de de görüldüğü üzere, 2009–2020 döneminde dünya ticareti düşüş eğilimi sergilemiş, COVID-19 sonrasında gözlenen geçici sıçrama ise kalıcı olmamıştır.

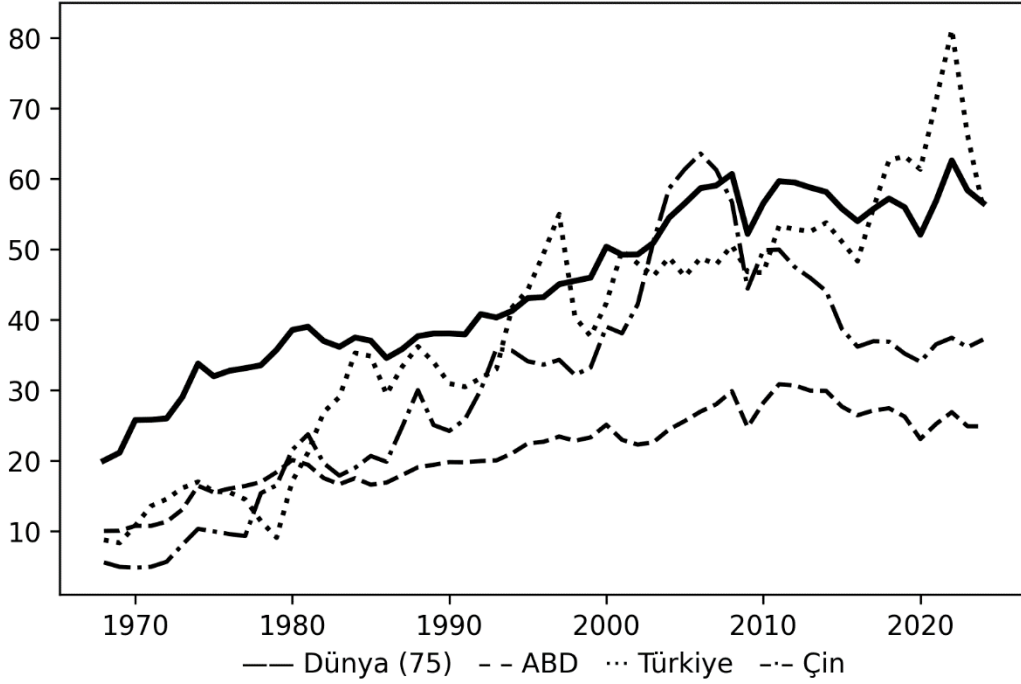
Bu çalışma, 2008 sonrası dönemde dünya ticaretindeki bu duraklama ve gerileme sürecinin temel özelliklerini ve Türkiye’nin bu süreçteki konumunu incelemeyi amaçlamaktadır.

2. Dünya Ticaretinin Gerilemesi ve Çin’in Baskın Konumu

2008 sonrası dünya ticaretindeki gerileme eğilimi ülkeler arasında genel hatlarıyla benzerlik gösterse de, ülke bazında bazı ayrışmalar dikkat çekmektedir. Seçilmiş ülkeler ve dünya geneli için dış ticaret hacminin GSYH içindeki payları Şekil 2’de sunulmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dünya ticaretindeki genel eğilimle büyük ölçüde paralel bir seyir izlerken,

Türkiye 2008 sonrasında küresel eğilimin aksine dış ticaret hacmini artırmış; ancak 2020 sonrasında hızlı bir daralma yaşamıştır.

Şekil 2: Dış Ticaret Hacmi (% GSYH), Seçilmiş Ülkeler ve Dünya

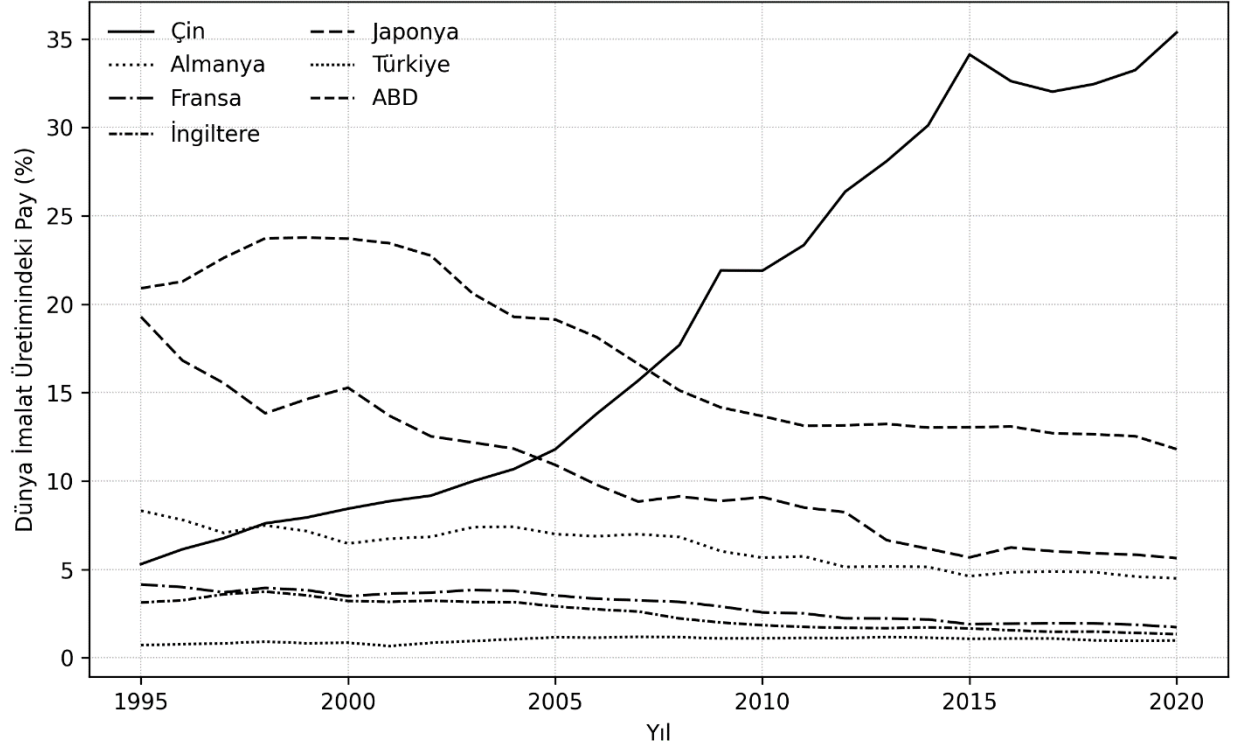

Kaynak: <https://ourworldindata.org/>

Şekil 2’de en belirgin ayrışma Çin’de gözlenmektedir. Çin’in dış ticaret hacminin GSYH içindeki payı, 1990–2008 döneminde hızla artmış; ancak 2008 sonrasında belirgin biçimde düşmüştür. Buna karşın, Çin’in toplam dünya mal ihracatındaki payı aynı dönemde artmaya devam etmiştir. Çin’in uyguladığı yerelleşme (localisation) politikaları sonucunda ithal girdi bağımlılığının azalması, bu sürecin temel belirleyicilerinden biridir (bkz. Baldwin, 2022, 2024, 2025). Baldwin (2025), yerelleşen bir ekonominin dünya ihracatındaki payını artırmaya devam etmesini “Çin’in küreselleşme paradoksu” olarak tanımlamaktadır.

Çin’in dünya imalat sanayi üretimindeki payının 1994–2020 döneminde kesintisiz biçimde artarak 2020 itibarıyla yaklaşık %35’e ulaştığı, diğer büyük üretici ülkelerin paylarının ise gerilediği Şekil 3’te açık biçimde görülmektedir.

Şekil 3

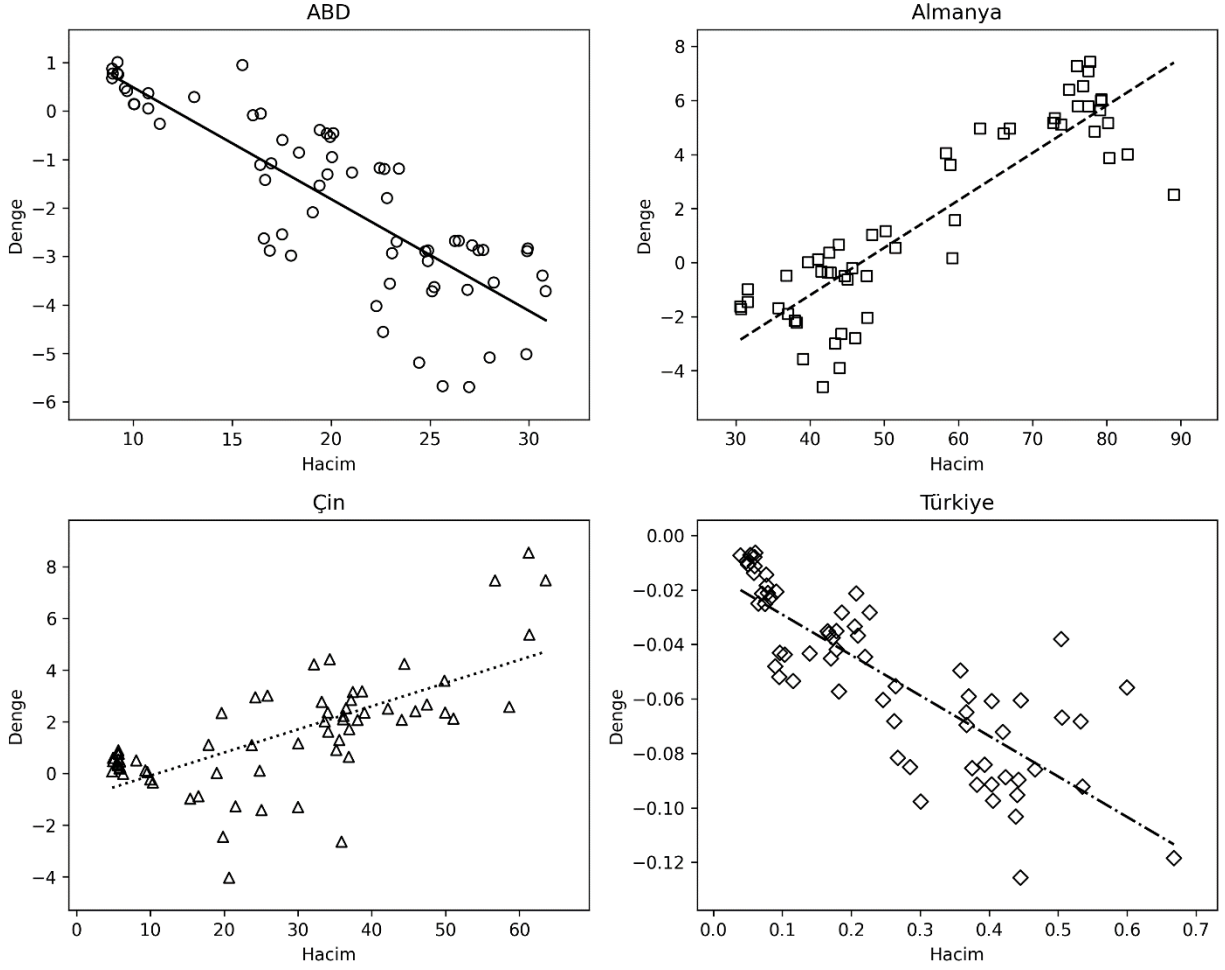

Kaynak: TİVA, OECD; OECD (2023)

3. Dış Ticaret Hacmi ve Dış Ticaret Dengesi

Dünya ticaretinin genişlemesi, ülkeler arasında dış ticaret dengeleri açısından homojen sonuçlar doğurmamıştır. Şekil 4, seçilmiş dört ülke için 1970–2024 döneminde dış ticaret hacmi (ihracat + ithalat) ile dış ticaret dengesi (ihracat – ithalat) arasındaki ilişkiyi serpilme diyagramları ve doğrusal regresyon çizgileri aracılığıyla göstermektedir.

Şekil 4: Dış Ticaret Hacmi ve Dış Ticaret Dengesi

Kaynak: <https://ourworldindata.org/>, Türkiye için TÜİK

Şekil 4'te açıkça görüldüğü üzere, dış ticaret hacmindeki artış Çin ve Almanya için dış ticaret fazlalarıyla birlikte seyrederken, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye için dış ticaret açıklarının derinleşmesiyle sonuçlanmaktadır. Türkiye'de genişleyen dış ticaret hacmi, hizmet gelirleriyle kısmen telafi edilse de, kalıcı cari işlemler açıklarına yol açmış ve sermaye hareketlerine bağımlılığı artırmıştır. Bu durum, finansal kırılganlıkların ve döviz kuru krizlerinin temel belirleyicilerinden biri olmuştur.

ABD açısından ise dış ticaret açıklarının finansmanı, rezerv para statüsünün sağladığı imkânlar sayesinde makroekonomik istikrarsızlık yaratmamıştır. Bu bağlamda Triffin Paradoksu, küresel rezerv para sisteminin yapısal çelişkisini açıklayan temel analitik çerçeveyi sunmaktadır.¹

4. Yeni Sanayileşme Politikalarının Yükselişi ve Hizmet Ticareti

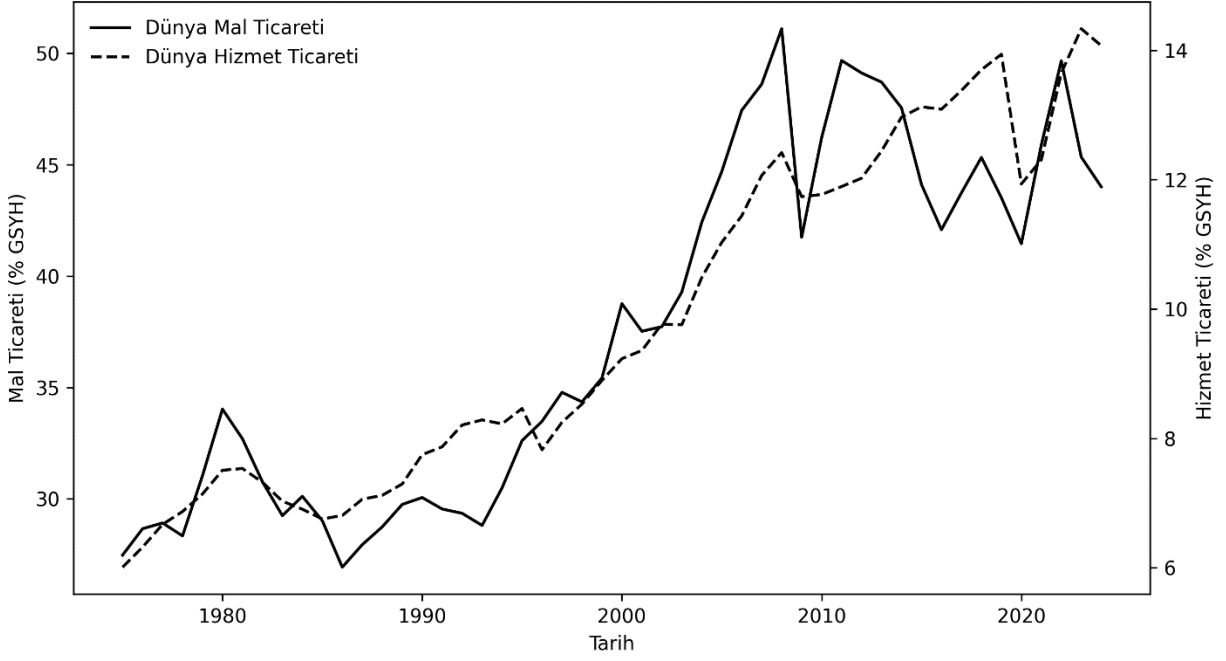
Çin’in dünya imalat sanayi üretimindeki baskın konumu, küresel ölçekte üretim süreçlerinde ithal ara girdiler bakımından yaygın bir bağımlılık yaratması ve buna eşlik eden dış ticaret dengesizliklerinin derinleşmesi—özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin yüksek dış ticaret ve cari işlemler açıkları—başta ABD olmak üzere, dış ticaret açığı veren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri, Çin’in izlediğine benzer ekonomi politikalarıyla karşılık vermeye yöneltmiştir. Özellikle 2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında daralan ve duraksayan küresel ticaret ortamında, “yeni sanayileşme politikaları” olarak adlandırılan uygulamaların yeniden canlandığı ve giderek yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Juhász, Lane ve Rodrik (2024), sanayi politikalarını “belirli bir kamusal hedef doğrultusunda ekonomik faaliyetlerin yapısal dönüşümünü açık biçimde hedefleyen hükümet politikaları” olarak tanımlamaktadır. Bu politikaların temel amacı çoğu zaman inovasyonu, üretkenliği ve uzun dönemli ekonomik büyümeyi teşvik etmek olmakla birlikte; iklim dönüşümünü desteklemek, yeni faaliyet alanları yaratmak, geri kalmış bölgeleri geliştirmek, ihracatı artırmak veya ithal ikamesini güçlendirmek gibi hedefler de bu çerçeveye dâhil olabilmektedir. “Sanayi” kavramı, söz konusu politikaların tarihsel olarak imalat sanayine odaklanmasından kaynaklanmakla birlikte, Juhász, Lane ve Rodrik’in (2024) tanımı, imalat sanayinin yanı sıra belirli hizmet sektörlerini ve Ar-Ge faaliyetlerini de kapsayacak biçimde geniş bir çerçeve sunmaktadır. Bu nedenle, sanayi politikaları; bölgesel politikalar (Slattery ve Zidar, 2020), yerel politikalar (Neumark ve Simpson, 2015) veya inovasyon politikaları (Mazzucato, 2014) olarak adlandırılan politika alanlarıyla da önemli ölçüde örtüşmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bağlamında ise sanayi politikaları sıklıkla “üretken kalkınma politikaları” olarak da

¹ Bretton Woods sisteminin çöküşünü takiben oluşan rezerv para statüsü, ABD ekonomisi açısından yapısal bir “zorunluluğu” da beraberinde getirmiştir: Uluslararası ticaretin genişleyebilmesi için, küresel ekonominin ihtiyaç duyduğu likiditenin ABD tarafından sağlanması gerekmektedir. Bu likidite arzı, fiilen ABD’nin mal ve hizmetlerde net ithalat yapması, yani dış ticaret ve cari işlemler açıkları vermesi yoluyla gerçekleşmektedir. Ancak dış ticaret açıklarının uzun dönemde çok büyük boyutlara ulaşması, ABD ekonomisi açısından potansiyel bir sürdürülebilirlik sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu mekanizma çerçevesinde ABD, dünyadan mal ve hizmet ithal ederek rezerv para olan ABD dolarını küresel sisteme enjekte etmekte; bu malları ve hizmetleri satan ülkeler ise elde ettikleri dolarları büyük ölçüde ABD varlıklarına, özellikle ABD Hazine senetlerine yönlendirmektedir. Nitekim OECD Ödemeler Dengesi verilerine göre, yalnızca 2024 yılında ABD ekonomisi cari işlemler dengesi üzerinden net 1,185 trilyon ABD doları tutarında mal ve hizmet ithalatı gerçekleştirmiş; buna karşılık finansal hesaplar üzerinden ABD varlıklarına yönelik net 1,128 trilyon ABD dolarlık sermaye girişi kaydedilmiştir. Bu denge, farklı büyüklüklerde olmak üzere, önceki yıllarda da benzer biçimde gözlenmektedir.

tanımlanmaktadır (Fernández-Arias, Sabel, Stein ve Trejos, 2016). Juhász, Lane, Oehlsen ve Pérez (2022, 2023), Global Trade Alert (GTA) tarafından yayımlanan ticaret düzenlemeleri verisini (Evenett, 2009) kullanarak sanayi politikalarını doğal dil işleme yöntemleri aracılığıyla sınıflandırmışlardır. Bu çalışmalar, küresel ölçekte sanayi politikalarının hem mutlak sayı olarak hem de toplam politika düzenlemeleri içindeki payı bakımından 2010 sonrasında belirgin bir artış eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, yüksek gelir grubundaki ülkelerin sanayileşme politikalarının en yoğun uygulayıcıları olduğu bulgulanmıştır. Gelişmiş ülkeler ve Çin üzerine yapılan çalışmalarda Criscuolo, Lalanne ve Díaz (2022) ile DiPippo, Mazzocco, Kennedy ve Goodman (2022), bu ülkelerde sanayileşme politikalarına ayrılan kamu kaynaklarının GSYH'nin kayda değer bir bölümünü oluşturduğunu göstermektedir. Son olarak vurgulamak gerekir ki, 2009 sonrasında dünya ticaretinde gözlenen gerileme eğiliminde sanayileşme politikalarının payını nicel olarak ayırtırmak güç olsa da, bu politikaların ağırlıklı olarak mal ticaretine yönelik düzenlemeleri içermesi nedeniyle hizmet ticareti üzerinde aynı ölçüde etkili olmamaları beklenir. Nitekim Şekil 5, Şekil 1'de sunulan toplam ticaret hacmini mal ve hizmet bileşenlerine ayırarak bu ayrımı açık biçimde ortaya koymaktadır. Şekil 1'de gözlenen 2008 sonrası toplam ticaret hacmindeki düşüş, Şekil 5'te hizmet ticaretinde de (sol eksen) izlenmekle birlikte, mal ticaretindeki (sağ eksen) daralmaya kıyasla daha sınırlı kalmıştır. Daha da önemlisi, mal ticaretinin aksine hizmet ticareti 2008 sonrasında görece hızlı bir toparlanma göstermiş ve COVID-19 dönemi dışlandığında genişleme eğilimini sürdürmüştür. Bu çerçevede, sanayi politikalarının ticareti kısıtlayıcı bir etkisi söz konusu ise, bunun ağırlıklı olarak mal ticareti üzerinden gerçekleştiğini ileri sürmek mümkündür.

Sanayi politikalarının ticaret üzerindeki etkilerinin mal ticaretinde daha belirgin olduğu, hizmet ticaretinin ise görece daha dayanıklı bir seyir izlediği Şekil 5'te sunulmaktadır. Şekil 5'te görüldüğü üzere, 2008 sonrası dönemde toplam ticaretteki gerileme büyük ölçüde mal ticaretinden kaynaklanırken, hizmet ticareti COVID-19 dönemi dışında büyüme eğilimini sürdürmüştür.

Şekil 5. Dünya Mal ve Hizmet Ticaret Hacimleri (% GSYH)

Kaynak: World Bank

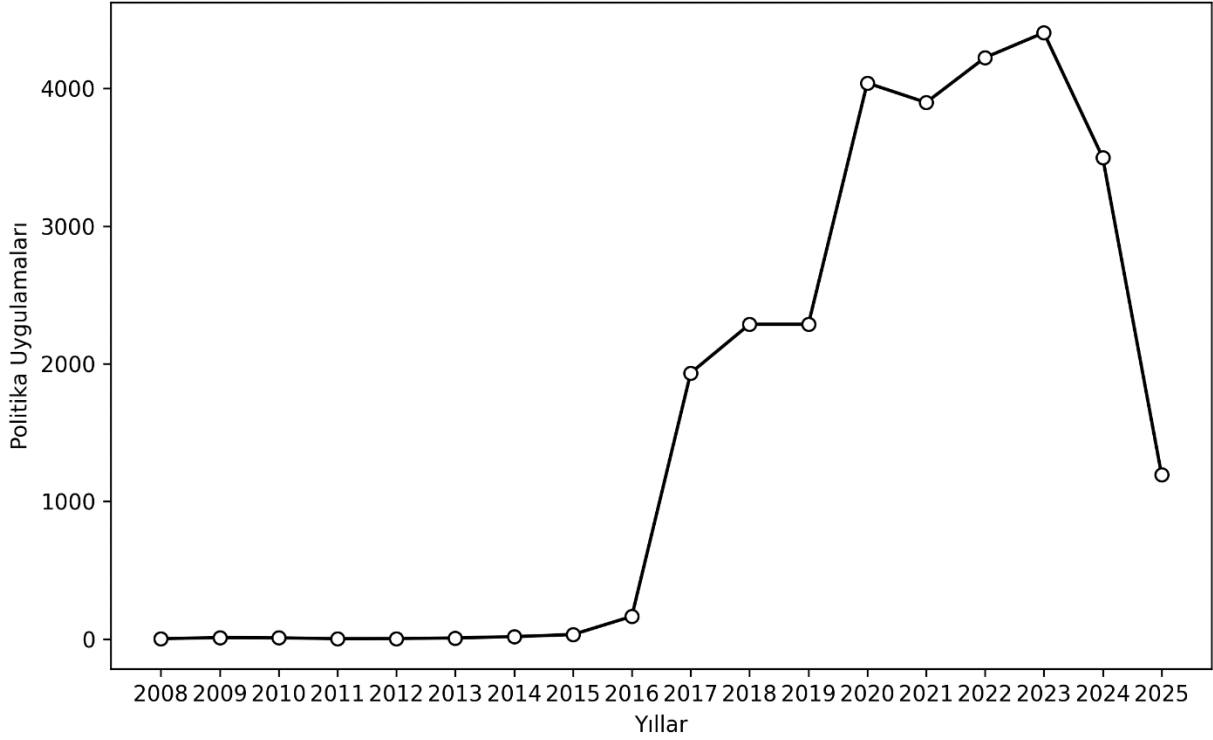
5. Sanayileşme Politikası Analizi

Bu bölümde, Global Trade Alert tarafından derlenen New Industrial Policy Observatory 2.0 (NIPO 2.0) veritabanı kullanılarak, özellikle 2016 sonrasında hızla artan sanayileşme politikaları incelenmektedir. Amaç, Türkiye'nin bu politika seti içindeki konumunu ve diğer başlıca aktörlerle benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

5.1 NIPO Veriseti

NIPO veriseti, Global Trade Alert (GTA) tarafından oluşturulmuş olup, yayımlanan politika müdahaleleri arasından sanayileşme politikası kapsamında değerlendirilebilecek düzenlemeleri seçerek bu müdahaleleri çeşitli özelliklerine göre sınıflandıran bir veri kaynağıdır (bkz. Evenett, Jakubik, Martín ve Ruta, 2024; GTA, 2024). NIPO, 75 ülke ve ülke topluluğunu kapsamakta; politika müdahalelerini 6 politika motivasyonu, 7 teknolojik alan, 3 politika seviyesi, 7 sektör, 9 politika enstrümanı, 7 politika karakteristiği ve diğer tamamlayıcı boyutlar çerçevesinde çok boyutlu bir yapı içinde bir araya getirmektedir. Şekil 6, NIPO verisetinde yer alan tüm yönetimler tarafından 2009–2025 (Haziran) döneminde uygulamaya konulan sanayileşme politikalarının yıllar itibarıyla toplam sayılarını göstermektedir.

Şekil 6. Yeni Sanayileşme Politikası Uygulamaları: 75 Ülke ve Ülke Topluluğu Toplamı

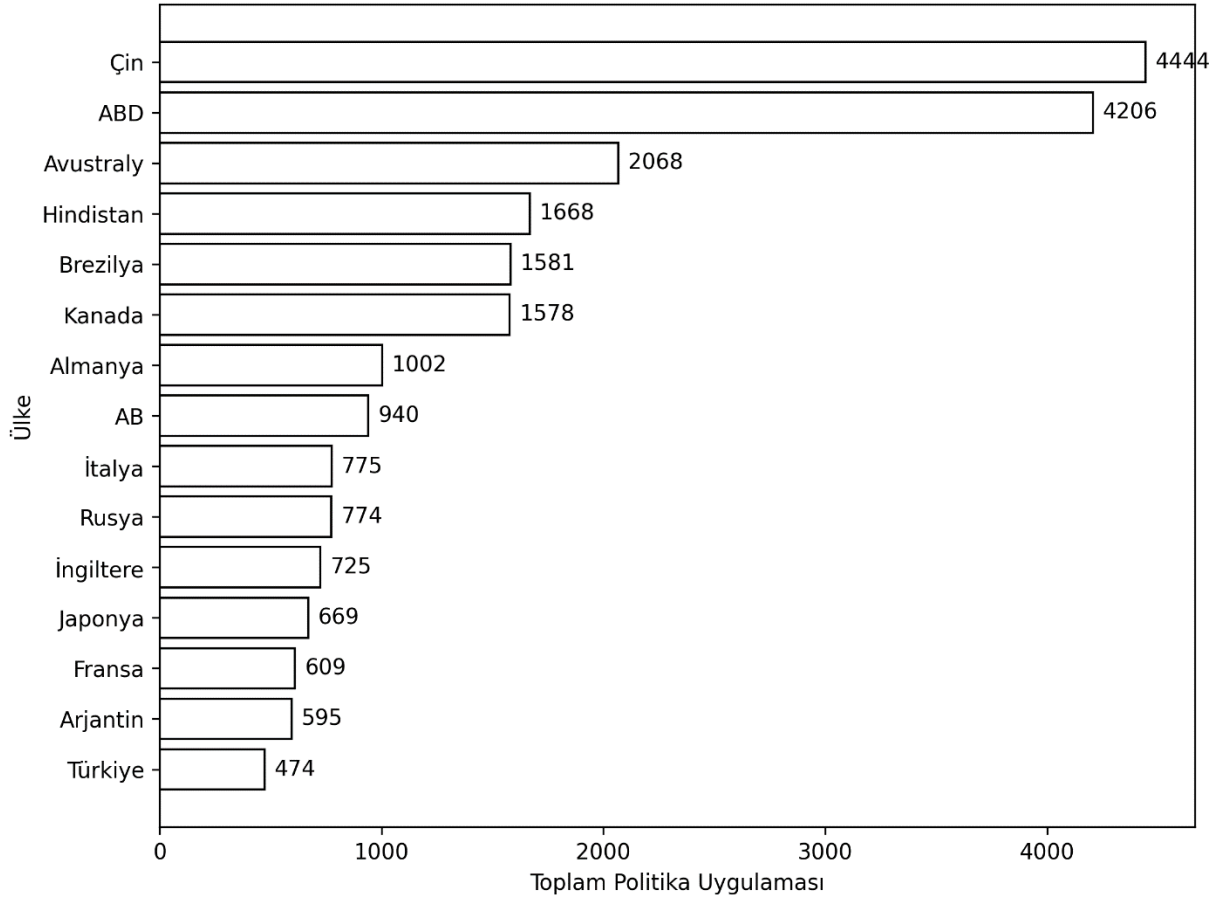

Şekil 6’da, 2016 sonrasında sanayi politikası uygulamalarının sayısında belirgin bir hızlanma gözlenmektedir. Bu artış değerlendirilirken, bir yıl içinde yürürlüğe giren politika düzenlemelerinin büyük ölçüde izleyen yıllarda da yürürlükte kalmaya devam ettiği dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla, zaman içinde biriken ve sayısı giderek artan bu düzenlemelerin, uluslararası ticaretin işleyişini artan ölçüde zorlaştırması beklenmektedir. NIPO verisetinde yer alan toplam 28.020 politika düzenlemesinin büyük çoğunluğu—23.292 tanesi—NIPO tarafından “ticareti bozucu” olarak sınıflandırılırken, buna karşılık kalan 4.728 düzenleme serbestleştirici nitelikte değerlendirilmiştir.

5.2 Sanayileşme Politikalarını Uygulayan Ülkeler

2017–2025 (Haziran) döneminde uygulanan sanayileşme politikalarının ülkeler arası dağılımı Şekil 7’de gösterilmektedir. Çin ve ABD, toplam politika sayısının yaklaşık %30’unu gerçekleştirerek ilk iki sırayı paylaşmaktadır. Türkiye ise toplam politika sayısı açısından, toplamın %80’ini kapsayan ilk 15 ülke arasında yer almakta ve aktif bir sanayi politikası uygulayıcısı olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 7: Sanayi Politikası Uygulamaları: İlk 15 Ülke.

Burada sunulan göstergeler politika düzenlemelerinin sayısına dayandığı için, politika sayılarının büyüklüğünün ülkelerin coğrafi kapsamı, nüfus büyüklüğü ve ekonomik ölçeği ile yakından ilişkili olduğu açıktır. Bununla birlikte, yüksek sayıda politika müdahalesi yalnızca ölçek etkisini değil, aynı zamanda uygulanan politika setinin çeşitliliğini ve sofistikasyonunu yansıtabileceği gibi, politika mimarisinin görece karmaşıklığına da işaret edebilir. Bu çerçevede, Türkiye'nin sanayi politikaları alanında görece aktif bir uygulayıcı konumunda bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu aktif konum, Türkiye'nin ne tür sanayi politikaları uyguladığı sorusunu gündeme getirmektedir. Türkiye'de uygulanan politika seti, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında belirli açılardan ayrılmakta mıdır, yoksa özellikleri itibarıyla sanayi politikalarının en yoğun uygulayıcıları olan ülkelerle daha mı fazla benzeşmektedir? Bu sorulara yanıt verebilmek amacıyla, Türkiye'nin en belirgin biçimde ayrıştığı alanlar seçilerek Çin, ABD, Almanya ve Avrupa Birliği gibi başlıca aktörlerle karşılaştırmalı bir analiz sunulacaktır.

5.3 Politika Motivasyonları

İlk olarak politika motivasyonları, diğer bir ifadeyle politika amaçları incelenecektir. NIPO verisetinde politika motivasyonları altı ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar sırasıyla: Ulusal Güvenlik, Jeopolitik Kaygılar, Üretim Dayanıklılığı/Güvenliği (gıda dışı), Stratejik Sektörlerde Yerel Rekabetçilik, İklim Değişikliğini Yavaşlatmaya Yönelik ve Diğer Çevresel Amaçlar ile Dijital Dönüşümdür.

Vurgulamak gerekir ki, söz konusu motivasyonlar politika belgelerinde açıkça ifade edilen amaçlara dayanmaktadır ve tek bir politika müdahalesi birden fazla amaca aynı anda hizmet edebilmektedir. Bununla birlikte, bir politikanın belirtilen amaç veya amaçlara fiilen ne ölçüde ulaştığı, bu verisetinden hareketle değerlendirilebilecek bir husus olmayıp, çok daha kapsamlı ve derinlemesine etki analizlerini gerektirmektedir. Sanayi politikalarının açıklanan amaca göre dağılımı Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Politika Motivasyonları

	Toplam	Amaç Belirtilmiş	Amaç Belirtilmemiş
Almanya	1002	126 (13%)	876
ABD	4206	568 (14%)	3638
Çin	4444	154 (3%)	4290
Türkiye	474	45 (9%)	429
Avrupa	940	290 (31%)	650
Dünya	28020	3776 (13%)	24244

	Ulusal Güvenlik	Dayanıklılık/Güvenlik	S. Rekabet	İklim	Jeopolitik	Dijital
Almanya	3	27	45	84	2	4
ABD	169	158	159	149	179	0
Çin	35	7	108	7	26	3
Türkiye	0	40	27	2	0	0
Avrupa	17	64	94	91	127	2
Dünya	321	850	1741	1020	636	36

Tablo’da görüldüğü üzere, politika düzenlemelerinin büyük çoğunluğunda açık bir amaç veya motivasyon belirtilmemiştir. 75 ülke ve ülke topluluğunu kapsayan toplam 28.020 politika düzenlemesinin yalnızca yaklaşık %13’ünde amaç açık biçimde ifade edilmiştir. Bu durum, söz konusu politikaların amaçsız olduğu anlamına gelmemekte; aksine, politika yapım sürecinde amaçların açıkça beyan edilmesinden bilinçli ya da bilinçsiz biçimde kaçınılmış olabileceğine işaret etmektedir. Buna karşın, açıkça belirtilen amaçların sayısı, politika yapımcıların öncelikleri hakkında anlamlı çıkarımlar yapılmasına olanak tanıyacak bir büyüklüğe sahiptir.

Örneğin, Türkiye’de amacı açıkça ifade edilen 45 politika düzenlemesinin 40’ında temel motivasyon Üretim Dayanıklılığı/Güvenliğinin sağlanması olarak belirtilmiştir. Bu motivasyon sınıflandırmasında vurgu, yerel tedarik zincirlerinin sürekliliğini ve dayanıklılığını güçlendirmeye yöneliktir. Stratejik Rekabetçilik ise söz konusu 45 düzenlemenin 27’sinde politika amacı olarak yer almaktadır. Bu motivasyon genellikle yerel rekabetçiliğin artırılması ve inovasyonun desteklenmesi hedefleriyle ilişkilendirilmektedir. Dikkat çekici biçimde, Üretim Dayanıklılığı/Güvenliği motivasyonunu içeren tüm politika düzenlemeleri aynı zamanda Stratejik Rekabetçiliği de amaçları arasında belirtmektedir.

Politika düzenlemeleri açısından ilgi çekici bir diğer örnek Avrupa Topluluğu’dur. Burada Avrupa Topluluğu, üye ülkelerin basit bir toplamını değil; kendine özgü yetkilere ve ayrı bir yasama sürecine sahip kurumsal bir yapıyı ifade etmektedir. İncelenen ülkeler arasında amaçlarını en yüksek oranda açıkça beyan eden aktör Avrupa Topluluğu’dur. Türkiye’nin konumu açısından bakıldığında ise, amaç dağılımı bakımından en homojen politika kümesine sahip ülkelere biri olduğu görülmektedir. “Dünya” düzeyinde (75 ülke ve ülke topluluğu) ve karşılaştırmaya dâhil edilen diğer örneklerde politika amaçları farklı alanlara dağılırken, Türkiye’deki düzenlemelerin ağırlıklı olarak yerelleşmeyi ve üretim dayanıklılığını önceleyen motivasyonlar etrafında yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

5.4 Politika Enstrümanları

İkinci olarak politika enstrümanları ele alınmaktadır. NIPO verisetinde politika enstrümanları dokuz ana kategori altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar sırasıyla: İhracat Politikası, İthalat Politikası, Ticaret Savunması, Sübvansiyonlar, İhracat Teşvikleri, Doğrudan Yabancı Yatırım Politikaları, Tedarik Politikaları, Yerelleştirme Politikaları ve Diğer Politikalarıdır. Bu başlıklar altında yer alan politika müdahalelerinin kapsamı ve içeriklerine ilişkin ayrıntılı açıklamalar GTA (2024) tarafından sunulmaktadır.

Tablo 2. Politika Enstrümanları

Enstrüman	Türkiye	ABD	Çin	Almanya	AB	Dünya
Toplam	474	4206	4444	1002	940	28020
İhracat P.	20 (4.2%)	146 (3.5%)	126 (2.8%)	6 (0.6%)	64 (6.8%)	1257 (4.5%)
İthalat P.	225(47.5)	450 (10.7%)	182 (4.1%)	0 (0.0%)	202 (21.5%)	5832 (20.8%)
T. Savunma	54 (11.4%)	291 (6.9%)	36 (0.8%)	0 (0.0%)	102 (10.8%)	1238 (4.4%)
Sübvansiyon	134(28.3)	1867 (44.4%)	3893 (87.6%)	514 (51.3%)	454 (48.3%)	13833 (49.4%)
İhracat T.	10 (2.1%)	216 (5.1%)	47 (1.1%)	392 (39.1%)	6 (0.6%)	2514 (9%)
DYY P.	7 (1.5%)	70 (1.7%)	73 (1.6%)	15 (1.5%)	12 (1.3%)	586 (2.1%)
Tedarik P.	2 (0.4%)	74 (1.8%)	4 (0.1%)	0 (0.0%)	8 (0.8%)	343 (1.2%)
Yerelleşme P.	20 (4.2%)	897 (21.3%)	20 (0.5%)	72 (7.2%)	11 (1.2%)	1717 (6.1%)
Diğer P.	2 (0.4%)	195 (4.6%)	63 (1.4%)	3 (0.3%)	81 (8.6%)	700 (2.5%)

Tablo 2, politika enstrümanlarının söz konusu dokuz kategori arasındaki dağılımını Türkiye, Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avrupa Topluluğu ve dünya geneli için karşılaştırmalı olarak göstermektedir. Türkiye açısından bakıldığında, en yoğun kullanılan üç politika enstrümanının sırasıyla ithalat politikaları, sübvansiyonlar ve ticaret savunma araçları olduğu görülmektedir. İthalat politikaları ile ticaret savunma önlemleri benzer korumacı motivasyonlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye’de uygulanan politika düzenlemelerinin yaklaşık %60’ının korumacılık ekseninde şekillendiğini ileri sürmek mümkündür.

Sübvansiyonlar, Türkiye’de de önemli bir ağırlığa sahip olmakla birlikte, özellikle Çin’de ve diğer gelişmiş ülkelerde bu enstrümanın Türkiye’ye kıyasla çok daha yoğun biçimde kullanıldığı dikkat çekmektedir. İhracatı doğrudan desteklemeye yönelik politika düzenlemelerinin ise Türkiye’de, diğer ülkelerde olduğu gibi, görece sınırlı bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada Almanya bir istisna teşkil etmektedir. Almanya, ihracat kotaları ve lisansları gibi ihracat politikası başlığı altında toplanan araçlar yerine; ihracat sübvansiyonları, vergi temelli teşvikler ve benzeri uygulamaları içeren ihracat teşvikleri kategorisine daha fazla ağırlık vermektedir.

5.5 Politika Düzeyleri

Üçüncü ve son olarak ele alınan unsur politika düzeyleridir. Politika düzeylerinden kastedilen, söz konusu politika müdahalesinin uygulama sahasının hangi düzeyde tanımlandığıdır. NIPO verisetinde politika düzeyleri üç ana grupta sınıflandırılmaktadır: Politika ve Düzenleme, Firmaya Özel Politikalar ve Endüstriyel Strateji veya Planlar.

Tablo 3. Politika Düzeyleri

	Toplam	Politika ve Düzenleme	Firmaya Özgü	Strateji veya Plan
Türkiye	474	361 (76.16%)	110 (23.21%)	3 (0.63%)
ABD	4206	1334 (31.72%)	2861 (68.02%)	11 (0.26%)
Çin	4444	1032 (23.22%)	3397 (76.44%)	15 (0.34%)
Almanya	1002	230 (22.95%)	760 (75.85%)	12 (1.20%)
AB	940	536 (57.02%)	391 (41.60%)	13 (1.38%)
Dünya	28020	13970 (49.86%)	13883 (49.55%)	167 (0.60%)

Tablo 3, politika düzeylerinin toplam uygulanan sanayi politikaları içindeki dağılımını, önceki tablolara benzer biçimde sunmaktadır. Tablo 3’te açıkça görüldüğü üzere, Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya sanayi politikalarında ağırlıklı olarak firmaya özel politika araçlarını tercih ederken, Türkiye’nin daha çok genel politika ve düzenlemelere dayalı bir yaklaşım benimsediği görülmektedir.

Bu bölümde, NIPO verisetine dayanarak, dünya genelinde sanayi politikalarının özellikle 2016 sonrasında belirgin bir sıçrama gösterdiği ve Türkiye’nin de bu süreçte önemli bir sanayi politikası uygulayıcısı konumunda olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, Türkiye’nin sanayi politikaları; politika motivasyonları, enstrümanları ve uygulama düzeyleri bakımından başlıca aktörlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Enstrüman ve düzey bazında yapılan bu ilk

değerlendirme, Türkiye'nin sanayi politikalarının, en üst düzey uygulayıcı ülkelere kıyasla daha sınırlı ölçüde firmaya özel düzenlemeler içerdiğini ve sübvansiyonlar yerine görece daha korumacı enstrümanlara ağırlık verdiğini göstermektedir. NIPO verisetinde yer alan diğer sınıflandırmalar—teknolojik alanlar, sektörler ve politika karakteristikleri—dikkate alındığında ise, Türkiye'de Ar-Ge odaklı düzenlemelerin payının, sanayi politikalarını en yoğun biçimde uygulayan ülkelerin bir miktar altında kaldığı gözlemlenmektedir.

6. Sonuç

2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında dünya ticareti belirgin bir duraklama sürecine girmiştir. Bu sürecin arka planında, 1990–2008 döneminde hızlanan küreselleşmenin yarattığı yapısal dengesizlikler önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in imalat sanayiindeki baskın konumu ve küresel tedarik zincirlerindeki merkezî rolü, sanayileşme politikalarının dünya genelinde yeniden yükselişe geçmesinde belirleyici olmuştur.

Türkiye, bu dönemde dış ticaret hacmini artırmış olmakla birlikte, ithalat yapısı açısından—diğer birçok ülkeye benzer şekilde ancak özellikle imalat sanayi girdileri üzerinden—Çin'e karşı belirgin bir dış ticaret açığı geliştirmiştir. İhracatta kaydedilen güçlü artışa rağmen, ithalata olan yüksek bağımlılık dış ticaret dengesinin kalıcı biçimde iyileşmesine imkân vermemektedir. Özellikle mal ticaretinde Çin ile rekabet etmekte zorlanan Türkiye, görece rekabet avantajına sahip olduğu alanlara yönelerek hizmet ihracatını ön plana çıkarmıştır. Son yıllarda hizmet ihracatını hızla artıran Türkiye'nin, bu alandaki performansını daha da geliştirmesi beklenmektedir.

İmalat sanayinde Çin ile rekabet etmenin güçleştiği bu konjonktürde, Türkiye de küresel eğilimlerle uyumlu biçimde sanayileşme politikası uygulamalarını artırmıştır. Türkiye, yeni sanayileşme politikası dalgasında aktif bir uygulayıcı olmakla birlikte, tercih edilen politika enstrümanları ve uygulama düzeyleri bakımından başlıca aktörlerden belirli açılardan ayrılmaktadır. Yeniden şekillenmekte olan küresel ticaret düzeninde daha nitelikli ve sürdürülebilir bir konum elde edebilmek için Türkiye'nin sanayileşme politikası bileşimini, küresel ticaretin temel aktörleriyle daha uyumlu, daha seçici ve daha inovasyon-odaklı bir çerçeveye oturtması önem taşımaktadır. Bu bağlamda, savunma sanayiinde son yıllarda kaydedilen ilerlemenin, diğer stratejik ve yüksek katma değerli alanlara da yaygınlaştırılması kritik bir öncelik olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Baldwin, R. (2022). *The Peak Globalization Myth: Parts 1–4*. VoxEU.org columns. CEPR.
- Baldwin, R. (2024). *China is the world's sole manufacturing superpower: A line sketch of the rise*. VoxEU, CEPR.
- Baldwin, R. (2025). *China's Globalisation Paradox*. CEPR / VoxEU.
- Criscuolo, C., Lalanne, G., & Díaz, L. (2022). *Quantifying industrial strategies (QuIS): Measuring industrial policy expenditures*. OECD Economics Department Working Papers, Paris.
- DiPippo, G., Mazzocco, I., Kennedy, S., & Goodman, M. P. (2022). *Red ink: Estimating Chinese industrial policy spending in comparative perspective*. Center for Strategic and International Studies, Washington, DC.
- Evenett, S. J. (2009). Global Trade Alert: Motivation and launch. *World Trade Review*, 8(4), 607–609.
- Evenett, S., Jakubik, A., Martín, F., & Ruta, M. (2024). *The return of industrial policy in data*. IMF Working Paper WP/24/1.
- Fernández-Arias, E., Sabel, C., Stein, E. H., & Trejos, A. (2016). *Two to tango: Public–private collaboration for productive development policies*. Inter-American Development Bank, Washington, DC.
- Gourinchas, P.-O., & Rey, H. (2022). *Exorbitant privilege and exorbitant duty*. CEPR Discussion Paper No. 16914.
- GTA – Global Trade Alert (2024). *The New Industrial Policy Observatory 2.0 (NIPO 2.0): Methodological note*.
- Juhász, R., Lane, N., Oehlsen, E., & Pérez, V. C. (2022). *The who, what, when, and how of industrial policy: A text-based approach*. SocArXiv.
- Juhász, R., Lane, N., & Rodrik, D. (2024). *The new industrial policy paradigm*. Annual Review of Economics.
- Lane, P. R., & Milesi-Ferretti, G. M. (2018). The external wealth of nations revisited. *IMF Economic Review*, 66(1), 1–55.
- Mazzucato, M. (2014). *The entrepreneurial state: Debunking public versus private sector myths* (Rev. ed.). Anthem Press.
- Neumark, D., & Simpson, H. (2015). Place-based policies. In G. Duranton, J. V. Henderson & W. C. Strange (Eds.), *Handbook of Regional and Urban Economics* (Vol. 5, pp. 1197–1287). Elsevier.
- OECD (2023). *Guide to OECD Trade in Value Added (TiVA) indicators*.

Slattery, C., & Zidar, O. (2020). Evaluating state and local business incentives. *Journal of Economic Perspectives*, 34(2), 90–118.